

א בקדמון ברא יי זה
שמא זה ארעא: ע
וארעא זה ארעא
וריקנא וחיסובא על אפי
זהומא ורזחא בן קדם יי
במשא על אפי מלא: ג
ואמר יי לזי גבורא זהוה
גבורא: ד' זהא יי זה
גבורא ארי עב ואפריילי יי

פניני תר-גום יונתן

פרשת דברים

חידושים ופנינים
בפרשנות המקרא
מתרגום יונתן בן עוזיאל

הרב מאיר שפירד

**פניני תרגום יונתן
הרב מאיר שפריר זצ"ל**

מחבר הספר
"משמעות האותיות"

כל הזכויות שמורות
בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות:

05832-628-54
0686762@gmail.com

לקבלת הגיליון במייל:
0686762@gmail.com

נשמח לקבל הארות והערות

קטת
עימוד ועיצוב

☎ 050-412-452-4
✉ Kesetgraf@gmail.com

נידוני הפרשה בתרגום יונתן

- במדבר בערבה עול סוף בין פארן ובין תפל ולכן וחסרת ודי זהב ♦ מה משמעות מניית מקומות אלו?..... ד
- טרחם ומשאם וריבם ♦ מה היא הטרחה ומה הוא הריב?..... ו
- ותרגו באהלים ♦ באיזה אופן רגנו בני ישראל בתוך אהליהם? ומדוע היה זה כה חמור?..... ז
- ובמדבר אשר ראית ♦ האם ראייה זו אמורה על נשיאת בני ישראל או על ענין אחר?..... ח
- כי ירשה לעשו נתתי את הר שיעיר ♦ האם עשיו זכאי לירושה זו מפני שהוא בן רבקה או שיש לו זכות עצמית?..... י
- אכל תשברו מאתם בכסף ♦ האם יכלו לקנות מבני עשיו אוכל מבושל?..... יב
- אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו עפנך ♦ מהו הגורם להילוך החמה וכיצד ניתן לעצור את החמה מהילוכה?..... יג
- צידנים יקראו לחרעון שרין ♦ מדוע בחרמון נושרים הפירות מהעצים?..... טז
- הלה הוא ברבת בני עמון ♦ מדוע נמצאת מיטתו של עוג מלך הבשן בארכיון?..... יז
- חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל ♦ האם חצי שבט מנשה היו חלק מהתנאי הוצרכו לעבור חלוצים לפני בני ישראל?..... יט

פרשת דברים

**בְּמִדְבַּר בְּעֶרְבָה מִזֶּל סוּף בֵּין פְּאָרְזַן וּבֵין תְּפֵל וְלִבָּן
וְחִצְרֹת וְדֵי זָהָב • מה משמעות מניית מקומות אלו?**

**(דברים א, א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶד
הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַּר בְּעֶרְבָה מִזֶּל סוּף בֵּין פְּאָרְזַן וּבֵין תְּפֵל וְלִבָּן וְחִצְרֹת
וְדֵי זָהָב:**

מה הפירוש 'במדבר' הלא היו בערבות מואב?

רש"י מבאר (עפ"י הספרי), שהוכיחם על מה שהכעיסוהו במדבר, (במדבר סין - שמות טז, ג) שאמרו: 'מי יתן מותנו במדבר'. גם את המשך הפסוק, מפרש רש"י כתוכחה על כל מקום ומקום שהמרו את פי ה'.

ת"י מבאר את 'במדבר' באופן שונה, ובעקבות זאת מפרש את כל המשך הפסוק בדרך אחרת:

אלין פתגמי אוכחותא די מליל משה עם כל ישראל. בנפינזן לזתיה בד הוון בעיבדא, ענא ואמר להון: הלא במדברא בטודא דסיני אתיהבת לבזן אודייתא, ובמישדיא דמואב אתפרשת לבזן. במה ניסין ופדישן עבד לבזן קודשא בדיך הוא מזמן דעברתון על גיף ימא דסוף דעבד לבזן אסטדט לכל שבטא ושבטא, ואתון סטיתון מבתר מימדיה וארגזותון קדמזי בפארן על מימדא אלליא. וטפלתון עלוי מילי שקדא, ואתדעמתון על מנא דאחית לבזן חיזור מן שמיא. ושיילתון בישדא בחצרות. והוי חמי לבזן

**לְמִשְׁתִּיּוֹצֵיָא מִגּוֹ עֲלֵמָא. אֵלּוּלֵי דְדָבָר לְכֹזֵן זְכוֹת אַבְהֵתְכוּן צְדִיקָיָא
וּמִשְׁכֵּן זְמָנָא וְאֲרוֹן קְיָימָא וּמֵאֲנָא קוּדְשָׁא דְחַפְיִתוֹן דְּהָבָא סִנְיָא
וּכְפָר לְכֹזֵן עַל חֻבַּת עֵיגַל דְּהָבָא:**

[אלה דברי התוכחה אשר דבר משה אל כל ישראל הקהילים אליו כאשר היו בעבר הירדן, ענה ואמר להם, הלא במדבר בהר סיני נתנה לכם התורה ובערבות מואב נתפרשה לכם, כמה נסים ונפלאות עשה לכם הקדוש ברוך הוא מזמן שעברתם על שפת ים סוף, שעשה לכם דרך לכל שבט ושבט. ואתם סטיתם מאחד מאמרו והרגזתם לפניו בפארן על מאמר המרגלים, וטפלתם עליו דברי שקר, והתרעמתם על המן שהוריד לכם לבן מן השמים. ושאלתם בשד בחצרות. והיה ראוי לכם להשמד מתוך העולם. לזלא שזכר לכם זכות אבותיכם הצדיקים ואהל מועד וארון הברית וכלי הקודש שכסיתם זהב צרוף, וכפר לכם על חטא עגל הזהב.]

לדברי ת"י משה רבנו בא להזכיר להם את הנסים והנפלאות שעשה להם ה' ובוזה להוכיחם שלמרות ניסים אלו חטאו לו. וכך מפרש את הפסוק: 'במדבר' - בא להזכיר להם את קבלת התורה במדבר - בהר סיני. 'בערבה' - שבערבות מואב התפרשה להם התורה. 'מול סוף' - בא להזכיר להם את נסי ים סוף, שנבקע הים לשנים עשר שבילין - שביל לכל שבט.

ומכאן עובר לתוכחה ומפרש כרש"י את 'בין פארן ובין תופל' - שהרגיזו בפארן על עסק המרגלים, וטפלו דברי שקר על המן שירד מן השמים לבן.

את המשך הפסוק מתרגם יונתן בדרך מחודשת:

'וחצרות' - ששאלתם בשד בחצרות. וכך גם מתרגם אונקלוס¹. וראה בחזקוני שהתקשה הלא שאלו את הבשר בקברות התאווה כמפורש בפסוק (במדבר יא, לד)? ותירץ שהיות וקברות התאווה לא היה מקום הידוע לרבים לפיכך נקטו מקום הסמוך לו (שהרי נסעו לחצרות מקברות התאווה) שהיה ידוע לרבים.

1. בשונה מרש"י שמפרש על מחלוקתו של קרח או על צרעת מרים. וראה בחזקוני (שם) שהתקשה גם בדברי רש"י.

'ודי זהב' - מתרגם יונתן שהיו ראויים להיאבד, אילולא שעמדה להם זכות האבות והמשכן וארון הברית וכלי הקודש אשר ציפום בני ישראל זהב טהור, והם שכיפרו אף על העגל.

כלומר שבשונה מרש"י² המפרש ש'די זהב' בא להזכיר את חטא העגל, מפרש ת"י ש'די זהב' בא להזכיר את כפרת חטא העגל, שעמדה לבני ישראל לכפר אף על חטאים נוספים והיא ציפוי המשכן והארון וכלי הקדש בזהב.

לפירוש ת"י מיושב מה שהקשו המפרשים³ על פירוש רש"י ואונקלוס, מדוע נמנה חטא העגל בסוף הפסוק אחרי כל המאורעות שאירעו אחריו?

אולם לת"י מיושב שלא באו להזכיר את החטא עצמו, אלא את כפרת חטא העגל והוא ציפוי המשכן בזהב, שיש בזה אף כפרה על שאר החטאים שאירעו לאחר חטא העגל.

דבר זה שציפוי המשכן בזהב מכפר על העגל מבואר אף בספרי (דברים פסקה א):

*"עבדו ישראל עבודה זרה הרי הם חייבים כליה, יבוא זהב משכן
ויכפר על זהב עגל".*

טְרַחֲכֶם וּמִשְׁאַכֶם וְרִיבְכֶם • מה היא הטרחה ומה הוא

הריב?

(דברים א, יב) אִיכָה אֲשָׂא לְבַדִּי טְרַחֲכֶם וּמִשְׁאַכֶם וְרִיבְכֶם:

מה היא הטרחה שהטריחו בני ישראל?

רש"י מפרש שהוא טורח המריבות, שכשרואה בעל דין שחברו מנצח בדין, אומר יש לי עדים

2. וכ"ה באונקלוס ועוד.

3. ראה במהרי"ל דיסקין עה"ת. ובספר 'ברכת אברהם' יישב כעפי"ד הספרי כאן: 'ודי זהב אמר להם הדבר הזה הוא יתרה לכל מה שעשיתם מעשה העגל קשה עלי מן הכל היה רבי אומר משל למה הדבר דומה לאחד שעשה לחבירו צרות הרבה באחרונה הוסיף לו צרה אחת אמר לו האי יתירה לכל מה שעשית לי זו קשה עלי יותר מן הכל, כך אמר הקב"ה לישראל זו יתירה לכל מה שעשיתם'. ומטעם זה נמנה העגל אחרון כי הוא קשה מן הכל.

להביא, יש לי ראיות להביא, מוסיף אני עליכם דיינים.

ת"י מפרש באופן אחר:

**הִיךְ אֲנִי יָכוֹל בְּלַחֲדֵי לְמִסְבּוֹל טְרָחוֹת אֶפְקֹדֶסוֹתְכֹן, וְדַמְחָשְׁלִין
עָלַי בִּישָׁתָא. וּמִיִּלִּי דִינְגָבוֹן דְּמִפְקִין סְלֵעָא לְאַפּוֹקִי תְרִי:**

**[איך אני יכול לבדי לישא טרחות אפיקודסותיכם. ומדמין עלי דעה.
ודברי דינונכם שמוציאים סלע להוציא שנים]**

ת"י (בעקבות חז"ל בספרי) מבאר שהטורח והמשא הם ענין אחד - טורח הוא האפיקורסות (מבזים תלמידי חכמים עיין סנהדרין צט): והמשא אלו החשדות והאשמות שוא על משה עצמו. והריב הוא החמדנות להוציא בכל האמצעים ממון מיד חברו בדין גם אם לא משתלם הדבר (שהיו מוציאים סלע במחלוקת ע"מ לזכות בדין בשנים למרות שאינו משתלם אלא שהיו אוהבים לדון - נצי"ב).

כדברים האלה מובא בספרי, ומבואר שם מהי האפיקורסות שעליה דיבר משה. אולם בשונה מת"י, בספרי דרשו את האפיקורסות - מ'משאכם' ואילו את טרחכם פירשו על ההטחה בדין כרש"י:

*"איכה אשא לבדי - טרחכם, מלמד שהיו טרחנים, היה אחד מהם
רואה שנוצח חברו בדין אומר יש לי עדים להביא, יש לי ראיות, למחר
אני דן, מוסיף אני עליכם דיינים... ומשאכם, מלמד שהיו אפיקורסים,
הקדים משה לצאת, אמרו מה ראה בן עמרם לצאת, שמא אינו
שפוי (שליו) בתוך ביתו?. איחר לצאת אמרו, מה ראה בן עמרם
שלא לצאת מה אתם סבורים, יושב ויועץ עליכם... מחשבות... לכך
נאמר ומשאכם. וריבכם היה אחד מוציא סלע בשביל ליטול שתים,
שתים בשביל ליטול שלוש.. מלמד שהיו רוגנים".*

וּתְרַגְנוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם • באיזה אופן רגנו בני ישראל בתוך

אהליהם? ומדוע היה זה כה חמור?

(דברים א, כז) וְתִרְגְּנוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם וְתֹאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת יְיָ אֱתָנוּ הוֹצִיאָנוּ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת אֶתְנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ:

מה היה אותו ריגון אשר רגנו באהליהם?

בת"י מתבאר הדבר:

וְרִגְנֵתוֹן בְּמִשְׁכְּנֵיכֹוֹן, נְסִיבֵתוֹן בְּנִיכֹוֹן וּבְנִתִיכֹוֹן בְּעִיטְפִיכֹוֹן לְמִימְדָּה,
זוּי לְכֹוֹן סְגִיפִין מְחָד אֶתוֹן מִתְקַטְלִין. מְטוֹל דְּסָנִי יְיָ יִתְנָא, אֶפְקָנָא
מִן אֶדְעָא דְּמִצְרַיִם - לְמִימְסָר יִתְנָא בְּיַדָּא דְּאֱמֹרָאִי לְשִׁצִיּוֹתְנָא:
[וְתִרְגְּנוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם, לְקַחְתֶּם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם בְּחִיקְכֶם לְאֹמֵד, אוּי לְכֶם
מִעֹנִים מְחָד אֶתֶם נְהַרְגִים, מִפְּנֵי שְׁשׁוֹנָא ה' אוֹתְנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לְמִסוֹד אוֹתְנוּ בְּיַדִּי הָאֱמֹרִי לְהַאֲבִידֵנוּ.]

מהלשון 'באהליכם' הבין ת"י שהריגון היה בתוך המשפחה, אך מה היה אותו ריגון? על כך מפרש ת"י שהרגינו את הילדים נגד ה', ואמרו להם: 'אוי לכם סגופים (מעונים) מחר אתם נהרגים'.

יתכן שמטעם זה הפסוק מיחס לכך חומר רבה, היות ונעשתה כאן פגיעה בחינוך לדורות.

וכך איתא גם בספרי (פכ"ד):

"מלמד שהיו יושבים בתוך משכניהם והיו בוכים... נוטלים את בניהם
ואומרים אי לכם דווים אי לכם סגופים, למחר יהיה הורגין מהן ושובין
מהן ומעמידים אותם בקלון..."

וּבַמִּדְבָר אֲשֶׁר רָאִיתָ • האם ראייה זו אמורה על נשיאת בני

ישראל או על ענין אחר?

(דברים א, לא) וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּאֶשׁ וְיֵשׁוּא אִישׁ אֶת בְּנוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם עַד בְּאֶכְסַם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה:

מה הוא הדבר 'אשר ראית'?

רש"י מפרש שהראיה אמורה על המשך הפסוק: 'אשר ראית - כי נשאך ה' אלוקיך כאשר ישא איש את בנו'.

אך ת"י מבאר שהראיה היא ענין נפרד מהנשיאה אשר נשא ה':

וּבַמִּדְבָּרָא דְחַמִּיתָא חוּזְיָא קַלָּן מִלִּיּוֹן אָרְס דְקַטּוּל. וְסוּבְרָךְ יְיָ אֱלֹהֶךָ בְּעַנְנֵי אִיקָר שְׂכִינְתִּיהָ, הִיבְמָא דְמְסוּבָר גְּבַר ית בְּרִיָּה. בְּכָל אַרְחָא דְחַלִּיקְתָּוֹן עַד זְמַן מִיתִיכוֹן עַד אַתְרָא הַדִּין:

[ובמדבר אשר ראיתם נחשים שרפים מלאים ארס הממית. ונשאך ה' אלוקיך בענני כבוד-שכינתו, כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד זמן בואכם עד המקום הזה].

ת"י מבאר שהראיה אמורה על ראיית הנחשים המלאים ארס. ולכאור' כוונתו למה שתירגם על הנאמר לעיל (בפסוק יט): 'וַיִּנָּסַע מִחֶרֶב וַיִּנְלָךְ אֶת כָּל הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וַהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רָאִיתֶם...' ובת"י שם: 'שראיתם נחשים כקורות ועקרבים כקשתות, סרוחים מושלכים לפניכם'.

והיינו שבני ישראל ראו כסדר את נבלת הנחשים השרפים אשר היו סרוחים מחמת שמתו על ידי עמוד הענן, ג' ימים קודם שראום בני ישראל. וכנאמר בפסוק (במדבר י, לג), שעמוד הענן נסע לפניהם דרך שלושת ימים, וברש"י (שם פסוק לד) הביא, שאחד מהעננים שהלך לפניהם היה הורג את הנחשים והעקרבים.

אמנם יתכן שכוונת ת"י שבזה גופה בא לדי ביטוי נשיאת הקב"ה את בני" במדבר וכמו שאיתא בספורנו כאן:

"אשר נשאך ה' אלוקיך - במדבר הגדול והנורא, ואם היה רוצה להינקם מכם היה מניח אתכם ביד הנחשים והעקרבים במדבר".

כלומר שזהו ה'אשר ראית' - שה' נשאך, ולא השליכה אל הנחשים השרפים אשר במדבר.

כִּי יְרַשֶׁה לְעֵשׂוֹ נְתַתִּי אֶת הַר שִׁעִיר • הָאֵם עֲשׂוֹ זְכָאֵי
לירושא זו מפני שהוא בן רבקה או שיש לו זכות עצמית?

(דברים ב, ה) אַל תִּתְגַּדְּוּ בָּם כִּי לֹא אֶתֶן לָכֶם מֵאֲרָצָם עַד מְדֻרָּךְ כִּף רֶגֶל כִּי יְרַשֶׁה לְעֵשׂוֹ נְתַתִּי אֶת הַר שִׁעִיר:

מפני מה זכה עשיו לקבל ירושה זו, ואף עמדה לו זכותו עד שה' הזהיר את בני ישראל באזהרה חמורה "כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל"?

ת"י בתרגומו על פסוק זה מבאר זאת היטב:

לֹא תִיתְגַּדְּוּן בְּהוֹן, אָרוֹם לֹא אֶתֶן לְכוֹן מֵאֲדַעְתְּהוֹן עַד כְּמִיסַת פְּרִסַת דִּיגְלָא, אָרוֹם יְרוֹתָא לְעֵשׂוֹ יְהִבִּית ית טוֹוֹדָא דְגַבְלָא, מְטוֹל אִיקְרָא דְעַבְד לְאַבְוִי.

[אל תתגדו בהם, כי לא אתן לכם מארצם עד כדריכת כף הרגל. כי ירושה לעשיו נתתי את הר גבל, בגלל הכבוד שעשה לאביו]

כלומר עשיו זכה לירושא זו בגלל הכבוד שכיבד את אביו - שכרה של מצוות כיבוד אב.

וכך מבואר במדרש (דברים רבה פרשה , טו):

”אמר רבי יודן ביון שבאו ישראל לעשות עמו מלחמה, הראהו הקדוש ברוך הוא למשה אותו הר שהאבות קבורים בו, אמר לו, משה, אמר להם לישראל, אין אתם יכולין להזדוג לו, עד עכשו מתבקש לו שכר הכבוד שפכד את אלו שקבורין בהר הזה, מגיו, מפה שקרינו בענינו, רב לכם סב את ההר הזה“⁴.

זכות זו שעמדה לעשיו היתה ידועה כבר ליעקב אבינו, ת”י מלמדנו שיעקב חשש מפניה וכששמע שעשיו יוצא לקראתו וארבע מאות איש עמו התפלל (בראשית לב, יב): ”הצילני נא מיד אחי מיד עשיו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בנים“, ובת”י שם פירש מדוע היה ירא מעשיו: ”ארום מסתפי אנא מגיה דהוא עסק באיקרא דאבוי“, (כי מפחד אני ממנו שהוא עסק בכבוד אביו).

ואילו יעקב לא היה עשרים שנה בבית אביו ולא עסק בכבוד אב, ולכן נאמר (בראשית לב ח): ”וירא יעקב מאוד וייצר לו“. ובת”י: ”ודחיל יעקב לחדא על דלא עסק עשריו שגיו ביקרא דאבוי“, [ופחד יעקב מאוד על שלא עסק עשרים שנים בכבוד אביו].

כיצד כיבד עשיו את אביו שזכה על ידי זה לזכות כה גדולה?

במדרש מתואר גודל דקדוקו של עשיו במצות כיבוד אב:

”אמר רבן שמעון בן גמליאל כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחר ממהא שמשש עשו את אביו, אני בשעה שהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים מלכלכין, ובשעה שהייתי יוצא לדרך הייתי יוצא בבגדים נקיים, אבל עשו בשעה שהיה משמש את אביו לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות, אמר אין פבדו של אבא להיות משמשו אלא בבגדי מלכות“. (ב”ר פרשה סה טז)

ויותר מזה נאמר בזוהר (סו”פ תולדות קמו) ז”ל: ”פתח רבי ייסא ואמר, בן יכבד אב ועבד אדוניו - דא עשו, דלא הוה בר נש בעלמא דיוקיר לאבוי כמה דאוקיר עשו לאבוי“. [פתח רבי ייסא ואמר את הפסוק 'בן יכבד אב ועבד אדוניו' זה עשיו, שלא היה אדם בעולם שכיבד

4. וראה עוד בבראשית רבתי לו, כט. ובעל הטורים (כאן): ”ירושה לעשיו בגימטריא בשביל מצות כיבוד“.

את אביו כמו עשיו].

ובספר חסידים (סי שמא) כתב: "שיעקב התבונן ולמד מעשיו שהיה מסתכן לילך למדבריות שהם מקום סכנה מהחיות כדי לפרנס את אביו, והוסיף: שכל זה נכתב כדי להודיע לישראל איך לטרוח כדי לפרנס לאביהם והאיך שיהיו זהירים לקיים מצות אביהם".

**אֶכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאֲתֶם בְּכֶסֶף • האם יכלו לקנות מבני עשיו
אוכל מבושל?**

**(דברים ב, ז) אֶכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאֲתֶם בְּכֶסֶף וְאֶכְלֶתֶם וְגַם מֵיִם תִּכְרוּ
מֵאֲתֶם בְּכֶסֶף וְשָׁתִיתֶם:**

איזה אוכל יכלו לקנות מבני עשיו?

**עֲבוּרָא תִזְבֹּן מְנַהוֹן כַּד חֵי, בְּכֶסֶף וְתִיכְלוּן וְאוּף מֵיָא תִזְבְּנוּן
מְנַהוֹן בְּכֶסֶף וְתִשְׁתוּן:**

[תבואה תקנו מהם בעוד חי וגם מים תקנו מהם בכסף ותשתו]

ת"י כותב שדווקא אוכל חי יכלו לקנות מהם, וכן להלן (דברים ב, כח) כששלח משה אל סיחון דברי שלום אמר לו: "אֶכֶל בְּכֶסֶף תִּשְׁבְּרוּ וְאֶכְלֶתֶם וְגַם מֵיִם תִּכְרוּ לִי וְשָׁתִיתֶם רַק אֶעֱבְרָה בְּרַגְלִי": ובת"י שם תירגם **אוכל חי**.

יש לידע מדוע דווקא אוכל חי?

ב'פירוש יונתן' כתב שלא יכלו לקנות אוכל מבושל משום בישולי עכו"ם.

ואכן בגמ' (ע"ז לז:) למדו מפסוק זה את האיסור של בישולי עכו"ם, 'אוכל דומיא דמים, מה מים שלא נשתנו ע"י האור, אף אוכל שלא נשתנה ע"י האור'.

אמנם למסקנת הגמ' שם, איסור בישולי עכו"ם הוא רק מדרבנן והפסוק הוא אסמכתא. ואם כן לא שייך לפרש את דברי ת"י שמטעם בישולי עכו"ם יכלו לקנות רק אוכל חי כי איסור זה הוא גזירה דרבנן שלא נאסרה בזמן ההוא.

וכבר השיג ה'נושאי כלי יהונתן' על ה'פירוש יונתן': "במחילת כת"ר בישול עכו"ם אז עדיין לא נאסר - עד זמן חז"ל".

וביאר שיכלו לקנות דוקא אוכל חי משום חשש עירוב נבילות וטריפות.⁵

והנה ידועים דברי הריטב"א (ר"ה טז). המבאר את גדרה ותוקפה של 'אסמכתא', וז"ל:

"שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיד הקב"ה שראוי לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים. וזה דבר ברור ואמת ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך. ח"ו, ישתקע הדבר ולא יאמר, שזו דעת מינות היא, אבל התורה העידה בכך ומסרה חיוב הדבר לקבעו לחכמים אם ירצו... ולפיכך תמצא החכמים נותנין בכל מקום ראייה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה, כלומר שאינם מחדשים דבר מלבם וכל תורה שבע"פ רמוזה בתורה שבכתב שהיא תמימה, וח"ו שהיא חסירה כלום".

ולדבריו נמצא שהיות וישנה אסמכתא לאיסור בישולי עכו"ם, הנלמדת ממניעת בני ישראל מלרכוש אוכל מבושל מבני עשוי, וודאי שסיבת הימנעותם של ישראל היתה מפני רצון התורה לאסור בישולים אלו, וכאן אכן התגלה רצון התורה לאסור בישול עכו"ם כפי שאכן אסרו לבסוף חז"ל. ולפ"ז ביאורו של הפ"י יונתן עומד במקומו, שאכן כוונת התרגום שמטעם סיבת איסור 'בישולי עכו"ם' שאכן נאסרו לבסוף, לא קנו בני ישראל אוכל מבושל מבני עשוי.

אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שְׁמֵעֶךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפְּנֶיךָ • מהו הגורם

5. וצ"ב מה שהביא שם מהתוס' (ע"ז לז: ד"ה והשלקות) שס"ל ששלקות זו גזירה קדמונית ויתכן שהיא דאורייתא, ובכך רצה לבאר הטעם שנאסר אוכל מבושל. הלא התוס' מדברים להו"א של הגמ' שם, וצ"ע.

להילוך החמה וכיצד ניתן לעצור את החמה מהילוכה?

(דברים ב, כה) הַיּוֹם הַזֶּה אַחַל לַתַּת פַּחַדְךָ וַיִּירָאֲתָךְ עַל פְּנֵי הָעַמִּים
תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֶךָ וְדָגְזוּ וְחָלוּ מִפְּנֶיךָ:

מה הדבר אשר הביא את חתת בני ישראל על כל העמים?

רש"י פירש שפחד העמים, הגיע בעקבות עמידת החמה ביום מלחמת עוג, ונודע הדבר תחת כל השמים.

גם ת"י הולך בדרך זו, ובדבריו נוספו ב' נקודות:

יִזְמָא דִּין שְׂדֵיית לְמַתָּן זַעֲזוּתָךְ וְדַחֲלָתָךְ עַל אֲנָפֵי כָּל עַמְמֵיִא
דְּתַחֲזוּת כָּל שְׁמֵיִא, דִּישְׁמְעוּן שְׁמַע זְכוּוּתָךְ, הֵיךְ קִמּוֹן שְׁמֵיִשָׁא
וְסִיחָדָא אֲמִטוּלְתֵיךָ, וּפְסָקִין מִן לְמִימְד שִׁידְתָּא. כְּמִיסַת יִזְמָא
וּפְלָגָא קִמּוֹ בְּמִדּוּרְהוֹן, עַד דְּאֲגַחַת קְרָבָא בְּסִיחּוֹן וַיִּזְעוּן וַיִּרְתַּתוּן
מִן קְדָמְךָ:

[היום הזה אחל לתת פחדך ויראתך על פני כל העמים שתחת. כל
השמים, שישמעו שמע זכותך, איך עמדו שמש וירח בשבילך, והפסיקו
מלומד שירה. כשיעוד יום והצי עמדו במדודיהם, עד שנלחמת בסיחון.
ורגזו ורעדו מפניך.]

מבואר בת"י ב' נקודות: א. שגם הירח עמד עם השמש וכמו שהיה אצל יהושע, כנאמר (יהושע
י, יג): 'וידום השמש וירח עמד'.

ויתכן שהמקור של ת"י הוא הלימוד בין יהושע למשה שמובא בגמ' (ע"ז כה): "כשם שעמדה
לו חמה ליהושע, כך עמדה לו למשה". ובגמ' שם נחלקו ת"ק ור"י ח"א אם למדים זאת מהתיבות
'אָחַל' או מהתיבות 'תַּת' שנאמרו בשניהם.

6. ולא כרב שמואל בר נחמני שהובא בגמ' שם, הסבור שלמדים שהחמה עמדה למשה מגוף הפסוק - 'אשר
ישמעון שמעך', כי א"כ אמנם נוכל ללמוד את עצם עמידת החמה, אך לא נדע שהיה זה באופן ובצורה שהיה
אצל יהושע. ובת"י מוכח שהיה זה באותו אופן ממש, וכדלהלן שסבור שהיה אותו משך זמן. ובהכרח שת"י
סבור כמ"ד שישנה ילפותא מיהושע.

ב. עוד מבואר בת"י שעם עצירת החמה והלבנה פסקו שניהם מלומר שירה למשך יום וחצי. הקשר בין עצירתם להפסקת השירה מבואר במדרש תנחומא (אחרי מות ט):

"כי ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בגוים (מלאכי א, יא). -
משעה שהשמש זרח עד שעה שהיא שוקעת, אין קלוסו של הקדוש
ברוך הוא פוסק מפיו, שנאמר: 'ממזרח שמש ועד מבוא'. וכן את
מוציא בשעה שעמד יהושע ועשה מלחמה בגבעון, מה כתיב שם,
'אז ידבר יהושע לה' ביום תת ה' את האמורי לפני בני ישראל ויאמר
לעיני ישראל שמש בגבעון דום' וגו' (יהושע י, יב). בקש יהושע
לשתק את החמה, אמר לו: שמש בגבעון דום. לא אמר עמד אלא
דום. למה אמר לו דום. שכל זמן שהוא מקלס, יש בו כח להלך. דמם,
עמד. לכה אמר לו יהושע שיעמד, שנאמר: שמש בגבעון דום.

עוד מבואר כאן שמשך הזמן היה יום וחצי. והנה לענין משך הזמן שעמדה החמה ליהושע נחלקו בגמ' (ע"ז כה.) וישנם ג' דעות: א. למשך עשרים וארבע שעות. ב. למשך שלושים ושש שעות. ג. למשך ארבעים ושמונה שעות.

ות"י סבור כדעה הב' במשך זמן עמידת החמה. וכמבואר לעיל שסבור שישנה ילפותא מעמידת החמה של יהושע לעמידתה אצל משה, שאצל שניהם עמד אף הירח ומשך הזמן היה יום וחצי.

לדעת ת"י גם הפסוק להלן (דברים ב, לא) "ויאמר יי אלי ראה החלתי תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש לרשת את ארצו". מתפרש בהקשר לעמידת החמה של משה. ובשונה מרש"י (בשם התנחומא) שמפרש שה' כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו ועל זה אמר לו 'ראה החלתי תת לפניך את סיחון'. ת"י שם מפרש שה' אמר לו "ראה בהמתנת השמש והירח - שהחילוני למסור בידך את סיחון".

צִידוֹנִים יִקְרָאוּ לְחֶרְמוֹן שְׂרִיין • מדוע בחרמון נושרים הפירות מהעצים?

(דברים ג, ט) צִידוֹנִים יִקְרָאוּ לְחֶרְמוֹן שְׂרִיין וְהָאֹמְרֵי יִקְרָאוּ לוֹ שְׂנִיר:

מדוע הצידונים קראו לחרמון שריון? ומדוע האמוריים קראו לו שניר?

ברש"י נראה ששריון הוא על שם הצידונים. ושניר הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען.

ת"י מבאר באופן שונה את הטעם שהצידונים קראו לחרמון שריון:

צִידוֹנָי הוֹזוּ קָדוֹן לְחֶרְמוֹן טוֹדָא דְמִסְרֵי פִידוּי. וְאֹמְרֵי קָדוֹן לִיה
טוֹדָא תְּלָגָא, דְּלֹא פְּסִיק מְנִיָּה תְּלָגָא לֹא בְּקִיטָא וְלֹא בְּסִתּוּא:

[צידונים היו קוראים לחרמון הר המשיד פידותיו. והאמורדי קראו לו הר
השלג, שלא נפסק ממנו שלג לא בקיץ ולא בחרף]

ת"י מבאר ש'שריון' הוא הר שמשיר פירותיו⁷.

בסיבת הדבר שנושרים פירותיו יש שביארו שפירותיו שמינים לכך נושרים מהאילן (כך פירש המג"א בספרו 'זית רענן' עה"ת וראה בהעמק דבר). ויש שפירשו שמחמת ריבוי הפירות הגדלים על העץ נושרים הפירות (פירוש יונתן). ויש שביארו שהקור העז השורר בהר הוא הגורם לנשירת הפירות (נו"כ יהונתן וברכת אברהם).

וראה בתרגום ירושלמי שבשונה מכל התרגומים והמפרשים אינו מפרש את שניר - שלג, אלא לפירושו האמוריים קראו לו שניר - הר המרבה פירות האילן. ולפ"ז יוצא שהשם 'שניר' זהה למשמעות השם 'שריון' להבנת הפירוש יונתן שהובא לעיל.

7. וכך מובא במדרש ילמדנו (הובא בילקוט שמעוני). ויש שהבינו בת"י שהכוונה להר שמסריח פירותיו ראה בבאיור יונתן.

הֲלֵהּ הוּא בְּרַבַּת בְּנֵי עֲמוֹן • מדוע נמצאת מיטתו של עוג מלך הבשן בארכיון?

(דברים ג, יא) כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן נִשְׁאָר מִיַּתֵּד הַדְּפָאִים הֵנָּה
עָרְשׁוֹ עָרֵשׁ בְּרוֹזֵל הֲלֵהּ הוּא בְּרַבַּת בְּנֵי עֲמוֹן תִּשַׁע אֲמוֹת אַרְבַּע
וְאַרְבַּע אֲמוֹת רְחֵבָה בְּאֵמֶת אִישׁ:

מה עשו עם מיטתו של עוג מלך הבשן? ומדוע התורה מדגישה שהיא היתה
מברזל?

בת"י מתבאר הדבר:

אָדוּם לְחוּד עוֹג מֶלֶכָא דְמִתְנָן אֲשֵׁתֵיִד מְמוּתֵד גִּיבְרִיא דְאֲשֵׁתֵצִי
בְּטוֹבְעָנָא, הָא שִׁיזְוִיָּה שׁוּיָא דְפְרִזְלָא. הָא הִיא יְהִיבָא בְּבֵית אַרְכִּיזוֹן
בְּרַבַּת בְּנֵי עֲמוֹן, תִּשַׁע אֲמוּן אַרְבַּע וְאַרְבַּע אֲמוּן פּוֹתֵיָה בְּאֵמֶתָא
דְגִּרְמִיָּה:

[כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתד הגיבורים שנשמדו במבול. הנה ערשו
ערש ברזל, הלא היא נתונה בבית הגנזים ברבת בני עמון, תשע אמות
ארבע וארבע אמות רחבה באמה של עצמו]

בת"י מבואר שמיטתו של עוג נמצאת ב'ארכיון' של רבת בני עמון. ולכאורה ארכיון הוא
מקום גניזת החפצים העתיקים, וכך נראה במפרשים שהובאו להלן⁸. אמנם הפירוש יונתן
כתב שהוא בית שררה או בית מלכים.

ולכא' צ"ב הלא רבת בני עמון היא בדרום, ומקום מלכותו של עוג הוא בצפון, וכיצד הגיעה

8. וכ"כ הנו"כ יהונתן: "ארכיון זה מה שקוראים היום מוזיאון שכל הדברים העתיקים מצויים ושומרים שם".
וראה בחזקוני כאן פירוש מעניין שכלל לא מדובר על מיטתו של עוג אלא על מבצר: 'הנה ערשו ערש ברזל -
מבצר מוקף חומה כברזל'.

מיטתו של עוג מהצפון לדרום?

במדרש אגדה (וכ"ה בפירוש הריב"א בשם מהר"ם מקוצי) מובא שעוג שם את מיטתו ברבת בני עמון לפי שהיה יודע שה' ציווה את ישראל שלא להתגרות בבני עמון. וכ"פ הרשב"ם כאן.

עוד כתב הרשב"ם שמיטה זו שימשה את עוג בקטנותו, כי מקום זה הוא המקום שנתגדל בקטנותו. והטעם ששמרו זאת הוא: "לתמהון שהיה גדול בקטנותו כל כך". אך מיטת אדם גדול אין רגילים להצניע במקום אחד, כי בהרבה מקומות יש לו מיטות.

ואילו הרמב"ן כותב שמטתו של עוג היתה לשלל וביזה אחר שניצחוהו. ושמרו זו העמונים לעדות כי השמידו עם גדול ורם, והאיש הגבור אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים - לכדו ממנו מלכותו.

וברמב"ן הוסיף מה הטעם שמיטתו היתה מברזל: "הטעם כי ערשו ערש ברזל לא יסבול אותה ערש עצים כשאר בני אדם".

פירוש נוסף כתב המשך חכמה (כאן), ששמירת המיטה היתה חלק מהסגידה שסגדו בני הדור ההוא לעוג ועשוהו לאלוה ונהיחו את מיטתו בבית עצביהם:

"יתכן עפ"י מה שנודע הנהוג בימים הקדמונים אצל העובדי אלילים ועובדי האדם... אשר יחסו גבורת הגבור לאלוה ולכל כליו אשר הראה במ גבורתו עבדו וישתחוו כאשר נודע בשירי היונים. לכן עשו את עוג אשר האריך ימים והיה מופלג בזקנה וגבורה לאלוה, וגם לערסו הקדישוה ויניחוה בית עצביהם ברבת בני עמון".

באמת איזה איש היתה מידת מיטתו של עוג?

עוד מבואר בת"י שמידת מיטתו של עוג (תשע אמות אורך וארבע אמות רוחב) היא באמת עצמו ולא באמת איש רגיל, וכמו שכתב רש"י. והוא דלא כדברי האב"ע כאן, שכתב שאם כך הרי שעוג כלל לא היה בצלם אדם. (לכאן' הכוונה שהיה גבוה טובא שלא כדמות אדם כלל)

וביותר מצינו ברמב"ן (ב"ב קא:) וכן בשו"ת הריב"ש (סימן רצ"ה) הביאו בשם מדרש 'אלה הדברים רבה', שעוג היה מנוול במראהו, ורחבו היה קרוב למחצית ארכו⁹.

9. עיין בפנים יפות ובמהרש"א (ברכות נד:) שדנו כיצד מסתדרים דברי הגמ' שם שעוג היה גבוה יותר מתשע אמות עם הפסוק כאן. אמנם לפירוש הרשב"ם כאן שהיתה מיטה זו של עוג בקטנותו מיושב הדבר.

חֲלוּצִים תַּעֲבְרוּ לְפָנַי אַחִיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי

חֵיל • האם חצי שבט מנשה היו חלק מהתנאי והוצרכו לעבור

חלוצים לפני בני ישראל?

(דברים ג, יח) וַאֲצִו אֶתְכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר יְיָ אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעֲבְרוּ לְפָנַי אַחִיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חֵיל:

מתי הצטרפו חצי שבט המנשה לבני גד ובני ראובן, והאם היו חלק מהתנאי?

הנה בפרשת מסעי (במדבר לב, א) מתואר כל הפרשה של בני גד ובני ראובן, ומתחילת הפרשה הוזכרו בעקביות רק 'בני גד ובני ראובן', שהם ניגשו ודיברו עם משה, והתנאי שעשה איתם משה שיעברו חלוצים, אך חצי שבט המנשה לא הוזכרו כלל בתוך הדין ודברים ובתוך התנאי, אלא רק לבסוף כשמשה נתן להם את עבר הירדן נאמר (במדבר לב, ג): "וַיִּתֵּן לָהֶם מֹשֶׁה לְבְנֵי גָד וְלְבְנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצֵי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בֶן יוֹסֵף אֶת מַמְלַכַת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְאֶת מַמְלַכַת עֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן הָאֶרֶץ לְעַרְיָה בְּגִבְלַת עָרֵי הָאֶרֶץ סְבִיב".

וכבר עמדו המפרשים מתי וכיצד הצטרפו בני גד ובני ראובן למעשה זהוהנפק"מ האם אף הם מחוייבים לתנאי שיעברו חלוצים. והנה באבן עזרא (שם פסוק לב) משמע שאכן היו חלק מהדין ודברים ואף מהתנאי, ולא הוזכרו עד עתה מכיון שהיו חצי שבט (ולא היו מספיק חשובים להזכירם כמבואר במפרשים ש'חצי' אינו מחצה כפשוטו אלא ב' משפחות מתוך ח' משפחות).

אולם הרמב"ן (במדבר לב, ג) כתב:

מתחלה לא באו לפניו שבט מנשה, אבל כאשר חלק הארץ לשני השבטים, ראה שהיא ארץ גדולה יותר מן הראוי להם, ובקש מי שירצה להתנחל עמהם. והיו אנשים משבט מנשה שירצו בה, אולי אנשי מקנה היו, ונתן להם חלקם. וטעם "ולחצי" - חלק אחד מהם.

ברמב"ן מבואר שחצי שבט מנשה הצטרפו רק בשלב הסופי של החלוקה ומפני שראה משה שהיא ארץ גדולה יותר מהראוי להם, חיפש מי שיסכים לנחול עמהם, והסכימו חצי שבט מנשה להנחלה זו. ואכן לא היו חלק מהדין ודברים עם משה ולכאוף אף לא היו חלק מהתנאי.

וב'עמק דבר' (במדבר לב, לג ודברים ג, טז) הביא שגם בירושלמי (ביכורים פרק א ה"ח) מבואר שחצי שבט מנשה לא ביקשו לרשת בעבר הירדן אלא משה ביקש מהם. (ואינם כבני גד ובני ראובן אשר אינם יכולים להביא ביכורים ולומר 'הארץ אשר נתתה לי' - כי נחשב הדבר שנטלוה מעצמם, אך נחלת חצי שבט מנשה קיבלוה ממשה עפ"י ה') ומבאר הנצי"ב הטעם בזה (עפ"י הפסוקים בפרשתנו) שמשה רצה שיהיו חצי שבט מנשה בנחלת בני גד ובני ראובן - בשביל שיהיו שם בני תורה:

*וגראה דבשביל שראה משה רבינו דבעבר הירדן כח התורה מעט,
(כמו שהביא שם לעיל בשם אבות דר"ג) על כן השתדל להשתיל בקרבם
גדולי תורה שיאירו מחשוכי ארץ באור כח שלהם, וכתוב (שופטים ה, יד)
'מני מכיר ירדו מחוקקים' היינו גדולי תורה ראשי ישובות... והשתדל
משה שיתרצו המה לשבת בעבר הירדן, ומשום זה הרבה להם נחלה
עד שנתרצו... ואח"כ סיפר להם (משה) הענין כמה השתדל להשתיל
בקרבם גדולי תורה ומזה ילמדו לדורות להשתדל לדור במקום
תורה דוקא, כי בזה תלוי חיי ישראל...*

והנה בפרשתנו (דברים ג, יב-כא) כאשר גולל משה את כל המאורעות שאירעו את בני ישראל במדבר, חזר אף על פרשה זו של בני גד ובני ראובן והזכיר שוב את התנאי (בפסוקנו יח): 'וְאָצְרוּ אֶתְכֶם בָּעֵת הַהוּא לֵאמֹר יִי אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חַלּוּצִים תַּעֲבְרוּ לַפְּנֵי אֶחֱיֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּל בְּנֵי חֵיל. וברש"י כתב ש'ואצו אתכם' אמור על בני גד ובני ראובן. אמנם לכאורה אינו בא למעט את חצי שבט מנשה אלא בא לומר שציווי זה היה רק לאלו שירשו מעבר הירדן, ולא לכל ישראל שאליהם דיבר משה.

אך בת"י מבואר להדיא שציווי זה הכולל את התנאי אמור גם על חצי שבט מנשה:

**וּפְקִידֵי־תִתְּבוֹן שִׁבְטֵי רְאוּבֵן וְשִׁבְטֵי גָד וּפְלִגּוֹת שִׁבְטֵי מְנַשֶּׁה בְּעֵידָנָא
הָהוּא לְמִימְרָא. יִי אֱלֹהֵיכֶם יְהִיב לְכוֹן ית אַרְעָא הָדָא לְמִידְתָּהּ מְזִינִין
תַּעֲבְרוּן קָדָם אַחֻזְבוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּל מְזִרְזֵי חֵילָא:**

[ואצו אתכם שבט ראובן ושבט גד, וחצי שבט מנשה, בזמן ההוא לאמר.]

ה' אלוקיכם נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה. חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל]

מבואר בדבריו שחצי שבט המנשה היו חלק מהתנאי, וזאת אע"פ שלא הוזכרו מלכתחילה בכל הדין ודברים שהיה עם משה, מ"מ התנאי שיעברו חלוצים היה תקף גם לגביהם, וכשביקש מהם משה ליישב בעבר הירדן היה זה בתנאי שיאותו לקבל על עצמם לצאת חלוצים לפני בני ישראל למלחמה.

וכך הוכיח ה'משך חכמה' (פרשת מטות במדבר לב, לג) **מהפסוק ביהושע (א, יב):** "וְלִרְאוּבֵנִי וְלִגְדֵי וְלַחֲצֵי שִׁבְטֵי הַמְּנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לְאֹמֶר. וְשֵׁם (פסוק יד) "נְשִׁיכֶם טַפְּכֶם וּמְקַנְיֶיכֶם יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעֲבְרוּ חֲמִשִּׁים לְפָנֵי אַחֵיכֶם כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל וְעֲזַרְתֶּם אוֹתָם". הרי שיהושע הזכיר אף לחצי שבט מנשה שהם חלק מהתנאי ויש להם לצאת חלוצים לפני העם. עיי"ש שביאר שהיות והצטרפו אחרי שכבר היה התנאי הוא ע"ד התנאי. וביאר החילוק בין ירושת חצי שבט מנשה לירושת בני גד ובני ראובן מדוע הוצרכו בני גד ובני ראובן למשפטי התנאים להדיא ואילו חצי שבט מנשה לא.¹⁰ (וזה יהיה היאור הירושלמי בביכורים הנ"ל)

בימים הקרובים ישלח בעז"ה גליון מיוחד על מגילת איכה

10. ועיין בזה בחידושי הגר"ז (סטנסיל) שירושת חצי שבט מנשה היתה חלק ממה שהבטיח הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים וכל החידוש הוא שקיבלוה בלא גורל, אך חלקם של בני גד ובני ראובן אינו חלק מהברית ולכך הוצרכו לכל משפטי התנאים עיי"ש.